

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
/ MTA Judaisztikai Kutatóközpont
2007/08, I. (őszi) félév
Komoróczy Géza

Az ókori Kelet története, I:

A sumerektől az Akhaimenida dinasztiáig

BBN-ASZ-241/1, BBN-HEB-231, BBN-TÖR-202/1, HBN-031, TÖ-212/1

Péntek, 14:00–15:30

Múzeum körút 4, D épület, nagyelőadó

A két félévesre (2007/08, I–II) tervezett előadás első részének (őszi félév) célja: áttekintést adni az ókori Közel-Kelet népeinek és országainak történetéről, a kezdetektől egészen az Akhaimenida dinasztia koráig, amely korban az egész térség egyetlen hatalmi centrum uralma alá tartozott. A második rész (tavaszi félév) a Közel-Kelet történetét az arab hódításig terjedően fogja felölelni. Maga az előadás a kimeríthetetlen témakörnek csak bizonyos aspektusait érinti, a területi és társadalmi (strukturális) integráció jelenségeire koncentrál. A terjedelmes és nehéz tananyagot mindenkinek önállóan kell elsajátítania, rendszeres és folyamatos tanulással.

Osztályzás

Aki a félév végén a tárgyból osztályzatot akar szerezni, annak a félév folyamán három zárthelyi dolgozatot (teszt-dolgozatok) kell megírnia. A dolgozatok kérdései aleatorikusan merítenek az ókori Kelet történelmének egész anyagából. Esetleg szövegrészletek és képek felismerése, elemzése is várható. Az osztályzatot a három dolgozat egyesített pontszáma alapján adjuk.

Elmulasztott dolgozat máskor / mással **n e m p ó t o l h a t ó**. Szóbeli vizsgáztatás nincs.

Alább közlöm a dolgozatok időpontját és jelzem a várható kérdések súlypontját.

V i z s g á k

(mindhárom alkalommal az előadás helyén és időpontjában)

- 1) **2007/10/26** péntek: főként időszámítási és földrajzi ismeretek, fogalmak
- 2) **2007/11/30** péntek: időszámítási és földrajzi ismeretek + kijelölt források
- 3) **2008/01/18** péntek: időszámítási és földrajzi ismeretek + kijelölt források + a történelem teljes anyaga

O s z t á l y z á s

76–100 %	= 5
61–75 %	= 4
46–60 %	= 3
31–45 %	= 2
< 30 %	= 1

Általános ismeretek

Az ókori Kelet fogalmának kialakulásához lásd Komoróczy Géza, “Az ókori Kelet”, *Ókor. Folyóirat az antik kultúrákról*, 5, no. 3–4 (2006), pp. 3–18

1) Időszámítási / kronológiai rendszerek

Alapfogalmak: nap, hónap, év – szoláris, lunáris, luniszoláris naptár – *intercalatio*, szökőhónap, szökőnap, *epagomenon* (*epagomena*) – n-a/es évek (értsd, például: az i. e. I. század tizes évei) – évtized, évszázad, évezred – naptári ciklusok (8, 19 stb. év) – éra (etymológiája: közép-lat. *aera* < *aes*, *aeris*, ‘érc’, ‘érték’, ‘összeg’ stb.) / gör. *epokha* – *aetas*, *jubileum*, *saeculum*, *millennium*

i. e. / B. C. (= *before Christ*) / B. C. E. (= *before the Common Era*) / Kr. (értsd: Kr. születése) e. [NB: a Kr. e. / B. C. a zsidó történelem összefüggéseiben nem használatos], illetve i. sz. / C. E. (*of the Common Era*) / A. D. (= *anno Domini*) / Kr. (értsd: Kr. születése) u. [NB: ez a zsidó történelem összefüggéseiben nem használatos]

ante quem – *post quem*

abszolút kronológia – relatív kronológia

2) Ókori / ókori keleti keleti időszámítási rendszerek

mezopotámiai dátum-formula, eponymos (akk. *limmu*), uralkodási év egyiptomi év

Szeleukida éra (*AeSel.*) (Szíriában – Babylóniában) (“görögök időszámítása”)

Arszakida éra

Szászánida éra / Jazdagerd éra

Szóthisz- (Sziriusz-) periódus

Olympiai éra (Ol.): olympia, olympiasz, az évek számítása (NB: ez nem év, hanem ciklus!)

a. u. c.

indictio

hidzsra

Zsidó világteremtési éra (és a “kis” / “rövid” időszámítás, még ha csak későbbi is):

ק"פ"Q (LP"Q) a rövidítést olv.: לפרת קטון *li-frat katon* / *ad supputationem minorem* / *supputationis minoris*

Átszámítások a fontosabb érák között: Ol. → *a. u. c.*; Ol. / *a. u. c.* → *AeSel.*; A. D. →

Ol. / *a. u. c.* → *AeSel.*; LP"Q → A. D. / Ol. / *a. u. c.* → *AeSel.* (és fordítva)

Elemi időtartam-számítások: mettől meddig tart (nap, év, évtized stb.) (átlépés az i. e. – i. sz. határon is)

Irodalom a kronológiai rendszerek ismeretéhez / tanulásához

Hahn István, *Naptári rendszerek és időszámítás* (1983², és újabb kiadásai, legutóbb: Budapest: Filum, 1998)

Szentpétery Imre, *A kronológia kézikönyve* (Tudománytár) (Budapest: Könyvértékesítő Vállalat, 1985)

Schalk Gyula, *Naptártörténeti kislexikon. Naptártörténet és kronológia* (Budapest: Fiesta–Saxum, 1999)

A. Leo Oppenheim, *Az ókori Mezopotámia. Egy holt civilizáció portréja* (Budapest: Gondolat, 1982), p. 411 skk. (Kronológiai táblázatok Mezopotámia történetéhez)

Elias J. Bickerman, *Chronology of the Ancient World* (London: Thames and Hudson, 1980²)

Walter Eder & Johannes Renger, *Brill's New Pauly: Chronologies of the Ancient World. Names, Dates and Dynasties* (Brill's New Pauly: Supplements) (Leiden – Boston: Brill, 2007)

3) Az ókori Kelet földrajza

Ókori országnevek Elő-Ázsia, Kis-Ázsia és Irán területén

Mezopotámia: Mezopotámia országnevei – Sumer és Akkád – Babilónia – Asszíria –
“*Greater Mesopotamia*”

Folyamok és mellékfolyók: Euphratész – Tigris; Balih, Hábúr; Felső-Zábu, Alsó-Zábu, Dijála stb.; Kárun; Jordán; Orontész; Halüsz; Nílus stb. – Átkelőhelyek –
Nagyobb tavak: Van, Urmia, Szeván –

Szíria: Észak- és Dél-Szíria – Orontész

“Palesztina” / Izrael

Elő-Ázsia távolibb földrajzi környezete: Anatólia, Kis-Ázsia, Kaukázus térsége

Irán: Zagrosz – Élám, Khúzisztán, Szusziana – Média, Atropaténé, Perszisz

Egyiptom

Hegységek

Fontosabb tengerszorosok: Hormuz, Tirán, Báb el-Mandeb stb.

Szigetek: Tilmun, Küprosz, Kréta stb.

A Márvány-tenger és szorosai (ókori és mai nevek)

Nagy útvonalak (nyugat–keleti / eurázsiai magisztrális / nagy khoraszáni út stb.)

Nagyobb városok, régészeti lelőhelyek / rom-területek ókori és mai neve – Fontosabb ókori földrajzi nevek a mai politikai térképen a Közel-Keleten (Irác, Irán, Szíria, Izrael, Jordánia, Libanon, Töröko., Örményo., Egyiptom)

Földrajzi nevek / tereptárgyak terminológiája az ókori Kelettel kapcsolatosan: *tell / tal / tepe / depe / hüyük – gebel / dzsebel – kalaa(t) – vádi – rász – deir – hór* stb. (Ezekből bőséges jegyzéket ad a Világatlasz és egyéb atlaszok mutatója / rövidítés-jegyzéke)

Használható térképek

Michael Roaf, *A mezopotámiai világ atlasza (Az ókori Mezopotámia, Anatólia, Irán, Palesztina és Szíria)* (Budapest: Helikon Kiadó – Magyar Könyvklub, 1998)

John Baines & Jaromír Málek, *Az ókori Egyiptom atlasza* (Budapest: Helikon Kiadó, 2000)

John Rogerson, *A bibliai világ atlasza* (Budapest: Helikon Kiadó, “1994”)

Yohanan Aharoni & Michael Avi-Yonah, *The Macmillan Bible Atlas* (New York – London: Macmillan, 1977) / *Bibliai atlasz* (Jerusalem: Carta – Budapest: Szent Pál Akadémia, 1999) (a bibliai eseményekhez jelenleg a legjobb történelmi atlasz)

Simo Parpola & Michael Porter, *The Helsinki Atlas of the Near East in the Neo-Assyrian Period* (The Casco Bay Assyriological Institute – The Neo-Assyrian Text Corpus Project, 2001)

Student Map Manual: Historical Geography of the Bible Lands (Jerusalem: Carta – Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House, 1979) (kartográfiai különlegesség!)

Nicholas G. L. Hammond, Ed., *Atlas of the Greek and Roman World in Antiquity* (Park Ridge, NJ: Noyes Press, 1981)

Richard J. A. Talbert, Ed., *Barrington Atlas of the Greek and Roman World* (Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2000) (jelenleg a legrészletesebb tudományos atlasz a görög–római világról, a keleti területekről is)

4) Fogalmak, terminusok

A történettudományban, különösen az ókori történelemben használatos “idegen” (többnyire görög–latin eredetű) szavak, szakkifejezések (terminusok) pontos értelme / meghatározása (például, kronológia; dinasztia, dinasztia; szinkronizmus; szubszisztencia stb.)

Tankönyv stb. jelleggel használható

- Amélie Kuhrt, *Az ókori Közel-Kelet* (Studia Orientalia) (h. n.: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2005) (NB: megcsonkított magyar fordítás!)
- David Oates & Joan Oates, *A civilizáció hajnala* (A múlt születése) (Budapest: Helikon Kiadó, 1983)
- Nicholas Postgate, *Az első birodalmak* (A múlt születése) (Budapest: Helikon Kiadó, 1985)
- A. Leo Oppenheim, *Az ókori Mezopotámia. Egy holt civilizáció portréja* (Budapest: Gondolat, 1982)
- Michael Roaf, *A mezopotámiai világ atlasza* (Az ókori Mezopotámia, Anatólia, Irán, Palesztina és Szíria) (Budapest: Helikon Kiadó – Magyar Könyvklub, 1998) (tankönyv jelleggel használható)
- Roman Ghirshman, *Az ókori Irán* (Budapest: Gondolat, 1982)
- Georgina Herrmann, *Perzsa reneszánsz* (A múlt születése) (Budapest: Helikon Kiadó, 1988)
- Kákossy László, *Réfiak. Az ókori Egyiptom története és kultúrája* (Budapest: Gondolat, 1979) (későbbi kiadások is)
- ELTE BTK honlap: GÉPESKÖNYV Ókor-Kelet (tankönyv jellegű összeállítások)

Kötelezően feldolgozandó olvasmányok

- Mindenekelőtt az ELTE BTK honlapján szereplő GÉPESKÖNYV Ókor-Kelet rovatában szereplő mezopotámiai, egyiptomi, héber szövegek (Irodalmak, Vallások)
- Harmatta János, szerk., *Ókori keleti történeti chrestomathia* (Budapest: Osiris Kiadó, 2003), kül. no. II: 9, 10, 11, 14, 18, 20, 22; III: A/9, 10; B/3, 8; C/3; E/4 (alaposan!); F/1–5; G/9, 28; H/4–7; IV: 3; VI: 5; VIII: A/4a
- “A nippuri szegény ember”, in: Oppenheim, m. f. (mezopotámiai Lúdas Matyi-történet)
- A paraszt panasza. Óegyiptomi novellák* (Budapest: Magyar Helikon, 1983) (Dobrovits Aladár fordításai), kül. pp. 19 skk. (Szinuhe története), pp. 95 skk. (Venamon utazása)

07/10/09/KG